

Dr inż. ROMUALD JÓŹWICKI

OPTYKA INSTRUMENTALNA

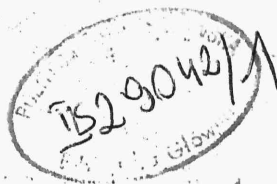

WYDAWNICTWA NAUKOWO-TECHNICZNE
WARSZAWA

Opiniodawca
doc. dr Miron Gaj
Redaktor naukowy WNT
mgr inż. Ludwik Appel
Redaktor techniczny *Franciszek Bondaruk*
Okładkę i obwolutę projektował *Jan Gruszczyński*

535.8: 681.4

W książce omówiono najważniejsze zjawiska optyczne oraz ich praktyczne wykorzystanie w konstrukcji przyrządów optycznych. Szczegółowo opisano zależność między optyką falową a geometryczną, zjawiska optyki geometrycznej i fizycznej, zasadę działania podstawowych przyrządów optycznych, ocenę i pomiary jakości odwzorowania oraz niektóre zagadnienia związane z konstrukcją układów optycznych. Książka przeznaczona jest dla magistrów i inżynierów o specjalności „przyrządy optyczne”, fizyków oraz studentów szkół wyższych o tych specjalnościach.

Copyright © 1970
by Wydawnictwa Naukowo-Techniczne

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE

Printed in Poland

WNT Warszawa 1970. Wydanie 1. Nakład 2210 egz. Ark. wyd. 36,5. Ark. druk. 27,0 (35,91/A). Format B5. Papier powlekany V kl. 80 g. Oddano do składania 5. III. 1970 r. Podpisano do druku w listopadzie 1970 r. Druk ukończono w listopadzie 1970 r. Symbol 77776/To. Cena zł. 66.—

Pozn. Zakł. Graf. im. M. K. Poznań Zam. 2389/70 — B-2/895

BŁĘDY DOSTRZEŻONE W DRUKU

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
76	22 od góry	$i_1 = -i_2$	$i'_1 = -i_2$
76	12 od dołu	s_1^0	$\bar{s}_1^0$
76	9 od dołu	wersor s_1^0 . Podobnie przez s_2^0 i s_3^0	wersor $\bar{s}_1^0$. Podobnie przez s_2^0 i s_3^0
76	4 od dołu	$= n \frac{0}{2} \times \bar{N}_1^0$	$= n s_2^0 \times N_1^0$
80	16 od dołu	D'_1	D_1
92	1 od dołu	$= \delta l_x^2 + \delta l_y^2$	$= \delta l_x'^2 + \delta l_y'^2$
128	15 od góry	i_λ	i_λ
210	1 od góry	$\Delta' = -\frac{u'^2 z}{2} = -\frac{\varrho'^2 z}{2r_0^2}$	$\Delta' = -\frac{u'^2 z}{2} = \frac{\varrho'^2 z}{2r_0^2}$
299	1 od dołu	s_1^0	$\bar{s}_1^0$
299	3 od dołu	s	$\bar{s}^0$
314	15 od dołu	$= -\frac{nf_m^2}{x'_{1g}}$	$= -\frac{nf_m'^2}{x'_{1g}}$
387	1 od dołu	$P'_l(x'_\nu) = N'_\nu$	$P'_l(x'_\nu) = N_\nu$

PRZEDMOWA

Szybki rozwój optyki w ostatnim okresie stworzył nowe możliwości praktycznych zastosowań różnych zjawisk i w związku z tym spowodował rozszerzenie zainteresowań techników o nowe dziedziny, które do niedawna można było uważać za domenę fizyki. Problem koherencji promieniowania, rozchodzenia się światła w ośrodkach anizotropowych, filtrowanie częstości przestrzennych i związana z tym analiza harmoniczna, są obecnie elementami, które stały się niezbędne do zrozumienia różnych zjawisk w optyce, praktycznie wykorzystywanych w technice. Stąd niniejsza książka, której treść oparta na wykładach z optyki dla specjalistów z budowy przyrządów optycznych na Wydziale Mechaniki Precyzyjnej Politechniki Warszawskiej, stawia sobie za cel wprowadzenie czytelnika we współczesną problematykę optyki stosowanej ze szczególnym uwzględnieniem tych działów, które są słabo reprezentowane w literaturze polskiej. Przewodnią myślą nie jest podanie gotowych recept na rozwiązywanie konkretnych zagadnień, ale wyjaśnienie podstawowych zjawisk w optyce i przedstawienie ich technicznego wykorzystania w konstrukcji przyrządów optycznych. Przytoczenie schematów postępowania umożliwiłoby szybsze poznanie znanych rozwiązań lecz nie dawałoby gwarancji uwzględnienia wszystkich możliwych powiązań i istotnych problemów spotykanych w praktyce.

Znaczna część przytoczonych tu rozważań z uwagi na prostotę i wystarczającą ich poprawność w tym zakresie opiera się na optyce geometrycznej, lecz konieczność często równoczesnego posługiwania się aparatem pojęć i narzędzi matematycznych optyki falowej stworzyły potrzebę uwypuklenia wzajemnego ich powiązania (rozdz. 1). Powodem zamieszczenia na końcu książki uzupełnienia dotyczącego przekształcenia Fouriera jest brak podręcznika z tej dziedziny przystosowanego do rozważanych tu zagadnień i przystępnego dla absolwentów wydziałów mechanicznych Politechniki.

Symbole wielkości fizycznych i jednostek oparte są na międzynarodowym układzie SI, przy czym wyjątkiem jest tu teoria pola elektromagnetycznego, o czym mowa jest w rozdz. 1.

Dość poważny kłopot sprawiało podjęcie decyzji o oznaczeniach osi współrzędnych w przestrzeni przedmiotowej i obrazowej układu. Literatura naukowa dotycząca przekształcenia Fouriera i rozważająca jego wykorzystanie w teorii powstawania obrazu niemal całkowicie opiera się na zmiennych x i y , natomiast norma PN-62/N-02303 zaleca stosowanie w płaszczyźnie przedmiotu, czy obrazu współrzędnych y i z . Przyjęta

została tu pierwsza koncepcja, gdyż ostatnie założenie zmuszałoby czytelnika przy korelacji literatury do ciągłej transformacji współrzędnych. Wyjątkiem są przyjęte tu oznaczenia we wzorze Newtona (x i x' dla wielkości wzdłuż osi optycznej mierzonych od ognisk) z uwagi na tradycję w optyce geometrycznej i brak jednoczesnego występowania tych oznaczeń w książce.

Dużą trudność poza tym przedstawiały nazwy i określenia różnych pojęć, takich jak światło, fotometria, radiometria i inne, ponieważ zachodzą dość poważne rozbieżności między przyjętymi definicjami w literaturze polskiej i zagranicznej. Brak miejsca nie pozwala na omówienie tych problemów. Niewątpliwie decyzje jakie zostały tu podjęte nie zawsze są słuszne i autor będzie wdzięczny za wszelkie uwagi, w tym również dotyczące zagadnień merytorycznych.

Autor tą drogą chciałby podziękować profesorom J. Matysiakowi i A. Sidorowiczowi oraz swoim kolegom, magistrów inżynierom A. Szewdowskiemu i A. Wojtaszewskiemu za wszystkie uwagi i pomoc w czasie opracowywania niniejszej książki, a także pani H. Multan i panu S. Zglińskiemu za włożony wysiłek w przygotowanie maszynopisu i ilustracji.

Wdzięczny jestem również recenzentowi doc. dr M. Gajowi, którego uwagi pozwoliły mi usunąć wiele błędów i nieścisłych sformułowań.

R. JOŹWICKI

Grudzień 1969

ZESTAWIENIE NAJCZĘŚCIEJ SPOTYKANYCH OZNACZEŃ ¹⁾, SYMBOLI I FUNKCJI

Oznaczenie	Nazwa	Jednostki ²⁾	Rozdział
A	— odległość między ogniskami astygmatycznymi mierzona wzdłuż osi optycznej — miara astygmatyzmu	m	2, 6, 7
A_0	— apertura obiektywu	bezw.	2, 3, 5
b_r, b_r'	— graniczna odległość dwóch punktów i ich obrazów	m	3, 5
$\bar{B}$	— indukcja magnetyczna	—	1, 3
c	— prędkość światła w próżni	m/s	
C	— kontrast	bezw.	3, 4
d	— odległość, grubość	m	
$d(\tilde{x}, \tilde{y})$	— optyczna funkcja przenoszenia układu w świetle niekoherentnym dla częstości $\tilde{x}, \tilde{y}$	bezw.	3, 6, 7
$d_n(\tilde{x}, \tilde{y}) = \frac{d(\tilde{x}, \tilde{y})}{d(0,0)}$	— znormowana funkcja przenoszenia w świetle niekoherentnym	bezw.	3, 6, 7
$d(\tilde{x}) = d(\tilde{x}, 0)$	— optyczna funkcja przenoszenia układu w oświetleniu niekoherentnym dla rozkładów intensywności o jednym kierunku zmian	bezw.	3, 6, 7
D	— moc układu optycznego	1/m	2, 4, 6
D	— odległość przedmiotu od źrenicy wejściowej oka przy obserwacji okiem nieuzbrojonym	m	5
$D_n(P')$	— znormowana intensywność w punkcie P' przestrzeni obrazowej dana przez przedmiot punktowy i układ aberracyjny w stosunku do maksymalnej intensywności w obrazie punktu dla układu bezaberracyjnego	bezw.	3, 6
$\bar{D}$	— indukcja elektryczna	—	1, 3

¹⁾ Oznaczenia zestawione są w porządku alfabetycznym; w pierwszej kolejności oznaczenia łacińskie, w drugiej — greckie.

²⁾ Pominęto jednostki wielkości (w miejsce jednostki wstawiono —), które mają znaczenie pomocnicze przy rozważaniach prowadzonych w niniejszej książce. Powodem tego ponadto jest wprowadzenie niektórych wielkości w sposób intuicyjny. Ustalenie jednostek tych wielkości wymagałoby ścisłego sformułowania dodatkowych warunków, co z kolei niepotrzebnie z punktu widzenia prowadzonych tu rozważań skomplikowałoby treść książki.

$D(x', y')$ lub $D(w'_x, w'_y)$	— znormowany rozkład intensywności w obrazie punktu przez $D(0,0) = 1$	bezw.	3
$\bar{E}$	— natężenie pola elektrycznego	—	1, 3
E_e	— natężenie napromienienia	W/m^2	2
$E_{e,\lambda}$	— gęstość monochromatyczna natężenia napromienienia	W/m^3	2
E	— natężenie oświetlenia	lx	2, 5
f, f'	— ogniskowe: przedmiotowa i obrazowa	m	
F, F'	— ogniska: przedmiotowe i obrazowe		
G	— powiększenie wizualne	bezw.	
h, h_z	— wysokość padania promienia aperturowego i polowego na powierzchnię	m	2, 6
H, H'	— punkty główne: przedmiotowy i obrazowy		
$H(x, y), H'(x', y')$	— rozkłady amplitud i faz w płaszczyźnie przedmiotu i obrazu	—	3
$\bar{H}$	— natężenie pola magnetycznego	—	1,3
i	— kąt padania, odbicia lub załamania	rd	
$\bar{i}, \bar{j}, \bar{k}$	— wersory osi x, y, z		
$i = \sqrt{-1}$	— jednostkowa liczba urojona		
I	— intensywność	—	3
I	— światłość	cd	2, 5
I_e	— natężenie promieniowania	W/sr	2
$I_{e,\lambda}$	— gęstość monochromatyczna natężenia promieniowania	$W/sr \cdot m$	2
$k = \frac{2\pi}{\lambda}; k_0 = \frac{2\pi}{\lambda_0}$	— cykliczna liczba falowa	rd/m	1, 3, 6
k	— współczynnik długości rozwińnięcia pryzmatu	bezw.	6
K_p	— odległość południkowego ogniska astygmatycznego od płaszczyzny <i>Gaussa</i> — miara południkowej krzywizny pola	m	2, 6
K_r	— odległość równoleżnikowego ogniska astygmatycznego od płaszczyzny <i>Gaussa</i> — miara równoleżnikowej krzywizny pola	m	2, 6
$K = \frac{K_r + K_p}{2}$	— odległość najmniejszej plamki rozproszenia wiązki astygmatycznej od płaszczyzny <i>Gaussa</i> — miara średniej krzywizny pola	m	2, 6
l, l'	— długość, wysokość przedmiotu i obrazu	m	
L	— droga optyczna	m	1, 3
L	— odległość obrazu danego przez przyrząd od źrenicy wejściowej oka	m	5.1, 5.2, 5.1, 5.2, 5.3
L	— luminancja	nt	2, 4, 5.4
L, L'	— luka wejściowa i wyjściowa		
L_e	— luminancja energetyczna	$W/sr \cdot m^2$	
$L_{e,\lambda}$	— gęstość monochromatyczna luminancji energetycznej	$W/sr \cdot m^3$	2
m	— rząd interferencji	bezw.	3
M	— emitancja świetlna	lm/m^2	2
M_e	— emitancja promienista	W/m^2	2

$M_{e,\lambda}$	— gęstość monochromatyczna emitancji promienistej	W/m ²	2
n	— współczynnik załamania	bezw.	
n_0	— współczynnik załamania zwyczajny	bezw.	3
n_e	— współczynnik załamania nadzwyczajny	bezw.	3
$p(\tilde{x}, \tilde{y}); p'(\tilde{x}, \tilde{y})$	— gęstość amplitudy harmonicznych: w płaszczyźnie przedmiotu i obrazu	—	3, 7
$P(x, y); P'(x', y')$	— rozkłady intensywności w płaszczyźnie przedmiotu i obrazu	—	3
$P'_l(x', y')$	— rozkład intensywności w obrazie linii	—	3, 6
r	— promień sfery	m	
$\bar{r}$	— promień wektor	m	1
R	— refrakcja oka	1/m	4, 5
R	— zdolność rozdzielcza spektroskopu	bezw.	3
s	— długość łuku	m	1
s, s'	— odległość przecięcia się promienia świetlnego przestrzeni przyosiowej (przedmiotowej i obrazowej) od płaszczyzny głównej (przedmiotowej i obrazowej)	m	
$s_{Li}; s'_{Li}$	— odległość obrazu łuki wejściowej od soczewki cienkiej i w jej przestrzeni przedmiotowej i obrazowej	m	6
$s_{zi}; s'_{zi}$	— odległości obrazu źrenicy wejściowej od soczewki cienkiej i w jej przestrzeni przedmiotowej i obrazowej	m	5, 6
$\bar{s}^0$	— wersor kierunku promienia świetlnego		
S	— powierzchnia	m ²	2, 7, 3
t	— czas	s	
$t(\tilde{x}, \tilde{y})$	— funkcja przenoszenia układu w oświetleniu koherentnym dla częstości $\tilde{x}, \tilde{y}$	bezw.	3
$t(\tilde{x}) = t(\tilde{x}, 0)$	— funkcja przenoszenia układu w oświetleniu koherentnym dla rozkładów amplitud i faz o jednym kierunku zmian	bezw.	3
T	— okres	s	
$T(x', y')$ lub $T(w'_x, w'_y)$	— rozkład amplitud i faz w obrazie punktu	—	3
u, u'	— kąty aperturowe w przestrzeni przedmiotowej i obrazowej	rd	
v	— prędkość fazowa fali w dowolnym ośrodku	m/s	
$\bar{V}$	— wektor optyczny	—	1, 3
V_λ	— względna skuteczność świetlna promieniowania monochromatycznego	bezw.	2, 4
$V(\xi', \eta')$ lub $V(u'_\xi, u'_\eta)$	— rozkład amplitud i faz w źrenicy wyjściowej układu — funkcja źrenicy	—	3
w	— gęstość energii	J/m ²	1, 3
w, w'	— kąty polowe w przestrzeni przedmiotowej i obrazowej	rd	
w_p, w'_p	— kąty pola widzenia w przestrzeni przedmiotowej i obrazowej	rd	

w_r, w'_r — graniczny kąt zdolności rozdzielczej w przestrzeni przedmiotowej i obrazowej	rd	3,5
x, y, z — współrzędne	m	
x, x' — odległość przedmiotu i obrazu od ogniska przedmiotowego i obrazowego	m	
$\tilde{x} = \frac{1}{X_0}, \tilde{y}$ — częstość przestrzenna	1/m	3, 7, 8
$\tilde{x}_g$ — graniczna częstość przestrzenna	1/m	3,7
X_0 — okres przestrzenny	m	3,8
x, y, x', y' — współrzędne płaszczyzny przedmiotu i obrazu	m	
z — przemieszczenie płaszczyzny obrazu poza płaszczyznę Gaussa	m	3,6
Z, Z' — źrenica wejściowa i wyjściowa		
$Z = k \varrho'_0, w' = k u'_0 l'$ — znormowana współrzędna płaszczyzny obrazu	bezw.	3
α — powiększenie podłużne	bezw.	2,6
β — powiększenie poprzeczne	bezw.	
γ — powiększenie kątowe	bezw.	
$\gamma_{12}(\tau)$ — zespolony stopień koherencji	bezw.	3
$\Gamma_{12}(\tau)$ — funkcja wzajemnej koherencji	—	3
Δa — przyrost wielkości a	jednostka a	
Δ, Δ' — aberracja falowa	m	3, 6, 7
Δ — odległość między ogniskiem obrazowym układu poprzedzającego i ogniskiem przedmiotowym układu następnego	m	2,5
δ — faza początkowa, różnica fazowa	rd	1,3
δ — kąt odchylenia	rd	2
$\delta l'$ — aberracyjny przyrost wielkości l'	m	2, 6, 7
$\delta_{\sin}$ — odstępstwo układu od warunku sinusów	bezw.	6
$\delta s'$ — podłużna aberracja sferyczna	m	2, 6, 7
ε — stała dielektryczna	bezw.	1,3
ξ, η — współrzędne płaszczyzny źrenicy wejściowej	m	3
ξ', η' — współrzędne płaszczyzny źrenicy wyjściowej	m	3
Θ — współrzędna biegunowa — kąt azymutalny	rd	
λ — długość fali	m	
λ_0 — długość fali w próżni	m	
μ — stała magnetyczna	bezw.	1,3
ν — częstość	1/s	
ν_{λ_0} — współczynnik dyspersji	bezw.	2,6
ϱ — współczynnik odbicia	bezw.	2,7, 3,4, 5
ϱ — współrzędna biegunowa — promień	m	2,6, 3,3, 6
ϱ_N — znormowana współrzędna biegunowa przez $\varrho_{Nmax} = 1$	bezw.	3,3, 6
σ — przewodność elektryczna	—	1,3
τ — współczynnik przepuszczania	bezw.	
Φ — strumień świetlny	lm	2,5
$\Phi_z, \Phi_{z'}$ — średnice źrenicy wejściowej i wyjściowej	m	
Φ_{ui} — średnica i-tej soczewki cienkiej	m	6
Φ_e — strumień energetyczny	W	2

$\Phi_{e,\lambda}$	— gęstość monochromatyczna strumienia energetycznego	W/m	2
ω	— częstotliwość kołowa	rd/s	1,3
ω	— kąt bryłowy	sr	2,5

Symbole

$R(z)$ — część rzeczywista liczby zespolonej z .

$[AB] = \int_A^B n ds$ — droga optyczna między punktami A i B

$\langle a \rangle = \frac{1}{\Delta t} \int_0^{\Delta t} a dt$ — wartość średnia a w czasie Δt

$\langle\langle a \rangle\rangle = \frac{1}{S} \iint_S a ds$ — wartość średnia a na powierzchni S

$\vec{a} \times \vec{b}$ — iloczyn wektorowy wektorów $\vec{a}$ i $\vec{b}$

$\vec{a} \cdot \vec{b}$ — iloczyn skalarny wektorów $\vec{a}$ i $\vec{b}$

$G(x) \otimes H(x) = \int_{-\infty}^{\infty} G(x) H(x'-x) dx$ — splot funkcji G i H

$g(\tilde{x}) = F[G(x)] = \int_{-\infty}^{\infty} G(x) \exp(-2\pi i \tilde{x}x) dx$ — przekształcenie *Fouriera* funkcji G

$G(x) = F^*[g(\tilde{x})] = \int_{-\infty}^{\infty} g(\tilde{x}) \exp(2\pi i \tilde{x}x) d\tilde{x}$ — odwrotne przekształcenie *Fouriera* funkcji g

Funkcje

$$\text{sinc } x = \frac{\sin x}{x}$$

$$H(N, x) = \left(\frac{\sin Nx}{\sin x} \right)^2$$

$J_1(z)$ — funkcja *Bessela* rzędu pierwszego

$$\exp(ix) = e^{ix}$$